

PHÁT TRIỂN ĐÔ THỊ TRONG BỐI CẢNH BIẾN ĐỔI KHÍ HẬU:

Hành động để thích ứng

> NGỌC LÝ

Những nguy cơ từ tác động của biến đổi khí hậu toàn cầu đang là thách thức rất lớn đối với quá trình phát triển đô thị của Việt Nam, đặc biệt là các đô thị lớn và đô thị ven biển.

Khu vực miền Trung là nơi phải chịu nhiều đe dọa từ các loại hình thiên tai. Dù chưa có những thống kê đầy đủ, nhưng các bằng chứng mới nhất cho thấy một xu hướng đáng lo ngại là, rủi ro thiên nhiên vốn đã rất nguy hiểm, lại đang trở nên ngày càng nặng nề bởi tốc độ đô thị hóa nhanh, phát triển kinh tế và biến đổi khí hậu.

KHU VỰC VEN BIỂN DỄ BỊ TỔN THƯƠNG

Khu vực ven biển Việt Nam với thiên nhiên trù phú hiện đang mang lại sinh kế cho khoảng 51 triệu người dân, tương đương với một nửa dân số trên cả nước. Tuy nhiên, đây cũng là khu vực chịu ảnh hưởng nặng nề của các thảm họa thiên nhiên thường xuyên xảy ra tại Việt Nam.

Báo cáo Tăng cường Khả năng Chống chịu khu vực ven biển Việt Nam của Ngân hàng Thế giới phát đi năm 2021 đã đưa ra các số liệu thống kê đáng báo động về mức độ dễ bị tổn thương của khu vực ven biển cùng các chủ thể và đối tượng chịu ảnh hưởng nặng nề nhất.

Ước tính 12 triệu người ở các tỉnh ven biển đang phải chịu ảnh hưởng từ nguy cơ của các trận bão lũ nặng nề và hơn 35% nhà ở hiện đang nằm ở các khu vực ven biển bị xói mòn. Trung bình mỗi năm có tới 852 triệu USD - tương đương 0,5% GDP - và 316 nghìn việc làm trong các lĩnh vực kinh tế chủ chốt bị ảnh hưởng do nguy cơ lũ lụt ven sông và ven biển.

Viện Khoa học Khí tượng Thủy văn và Biến đổi khí hậu nhận định, nếu nước biển dâng thêm 1 m, khoảng 16,05% diện tích Đồng bằng sông Hồng, 1,47% diện tích các tỉnh

ven biển miền Trung từ Thanh Hóa đến Bình Thuận, 17,84% diện tích TP.HCM, 39,40% diện tích ĐBSCL có nguy cơ bị biển xâm thực, trong đó Kiên Giang có thể ngập đến 75% diện tích; các đảo có nguy cơ ngập cao nhất là Vân Đồn, Côn Đảo, Phú Quốc. Kéo theo đó là 27% diện tích rừng ngập mặn và 20% diện tích rừng đầm lầy ở Việt Nam sẽ bị mất vĩnh viễn. Đặc biệt, vùng đất ven biển thuộc ĐBSCL, TP.HCM và Hải Hậu thuộc tỉnh Nam Định là các khu vực dự báo sẽ bị xâm thực mạnh. Ngoài ra, đối với bờ biển Duyên hải miền Trung, có đường bờ chịu tác động mạnh mẽ của quá trình tương tác giữa lũ thượng nguồn và triều cường biển Đông cũng là đối tượng dự báo sẽ bị xâm thực khá mạnh.

Hiện tượng xâm thực bờ biển và mặn hóa đất liền còn là mối lo lớn đối với chất lượng nước ngầm. Đặc biệt vùng duyên hải bắc bộ khả năng nước ngầm nhiễm mặn rất có thể diễn ra. Các công trình đầu mối như cấp nước thoát nước, cấp điện, xử lý nước thải, chất thải rắn tại các hệ thống đô thị ven biển cũng có nguy cơ ảnh hưởng.

Mực nước biển dâng và sự không ổn định của địa mạo ở vùng ven biển miền Trung ngày càng diễn biến phức tạp. Mực nước biển dâng bao gồm: dâng do thủy triều, dâng do bão, lũ, dâng do biến đổi khí hậu. Vì vậy những năm gần đây, tình hình bờ biển bị xâm thực xảy ra nhiều hơn. Sự đe dọa của mực nước biển dâng lên các khu dân cư và cơ sở hạ tầng dọc bờ biển là thường xuyên hơn. Đã nhiều năm qua, cứ đến mùa mưa bão, người dân sống dọc ven biển của các địa phương vùng ven biển miền Trung thường rơi vào trạng thái lo lắng

Đà Nẵng - Đô thị hướng biển.

bởi nạn xâm thực của sóng biển. Cứ mỗi mùa mưa bão, nhà cửa, đất đai, và nhiều tài sản khác bị sóng cuốn ra biển.

Điển hình trong nhiều năm qua, các hộ dân sống dọc bờ biển Nam Ô (TP Đà Nẵng) luôn phải sống trong nỗi ám ảnh bởi sự xâm thực của sóng biển. Hàng trăm héc-ta đất sản xuất, đất sinh hoạt của người dân nơi đây đang ngày càng bị thu hẹp bởi biển ngày càng “ăn sâu” vào đất liền.

Đối với hệ thống đô thị hiện nay đang có xu thế hướng ra biển, xây dựng những khu nghỉ dưỡng, resort sẽ phải chịu ảnh hưởng lớn của nước biển dâng và bão lũ. Những đô thị như Phan Thiết, Đà Nẵng, Nha Trang, Vũng Tàu đang có những hiện tượng xói lở bờ biển làm ảnh hưởng lớn đến cảnh quan cũng như các công trình trên biển.

Cơ sở hạ tầng và các cơ sở công cộng cũng đứng trước các nguy cơ này, có nghĩa là việc cung cấp dịch vụ có thể bị gián đoạn trong những thời điểm cần thiết nhất. Ngập lụt nghiêm trọng đang ảnh hưởng trực tiếp tới 26% số bệnh viện công và trạm xá cùng 11% các trường học trong khu vực. Hơn 1/3 lưới điện của Việt Nam được đặt tại các khu vực trong rừng, do đó đứng trước nguy cơ bị hư hỏng khi cây đổ do bão.

Mặc dù chương trình quản lý rủi ro của Việt Nam đạt được nhiều tiến bộ trong thập kỷ qua nhưng vẫn phải đối mặt với những thách thức đáng kể. Những tổn tại chính được chỉ ra gồm có các thông tin về rủi ro rời rạc và thiếu, các quy định liên quan như quy hoạch không gian, quy chuẩn xây dựng, tiêu chuẩn an toàn và bảo trì hệ thống cơ sở hạ tầng được thực thi kém hiệu quả. Ví dụ, có đến 2/3 hệ thống đê biển của

Việt Nam hiện không đáp ứng đủ các yêu cầu an toàn theo quy định.

Thực tế cũng cho thấy, khu vực ven biển Việt Nam ngày càng phải hứng chịu nhiều thiên tai, gây ra những thiệt hại đáng kể về người và kinh tế, tuy nhiên các biện pháp quản lý rủi ro hiện nay là chưa đủ. Theo Ngân hàng Thế giới, cần khẩn trương xây dựng chiến lược tăng cường khả năng chống chịu mới, nếu không, hàng tỉ đô-la tăng trưởng kinh tế trong thập kỷ tới sẽ bị cuốn sạch bởi các thảm họa thiên nhiên.

CÂN BẰNG GIỮA RỦI RO VÀ CƠ HỘI ĐỂ ĐÔ THỊ BIỂN PHÁT TRIỂN

Dù chưa có những thống kê đầy đủ, nhưng các bằng chứng mới nhất cho thấy một xu hướng đáng lo ngại là, rủi ro thiên nhiên vốn đã rất nguy hiểm, lại đang trở nên ngày càng nặng nề bởi tốc độ đô thị hóa nhanh, phát triển kinh tế và biến đổi khí hậu. Rõ thấy ở khu vực miền Trung là nơi phải chịu nhiều đe dọa từ các loại hình thiên tai.

Hiện nay nước ta đang hình thành hệ thống các đô thị ven biển có tiềm năng phát triển bền vững về du lịch và kinh tế tạo thành trục liên kết Bắc - Nam với TP Đà Nẵng là trung tâm cùng các đô thị lớn như Huế, Hội An, Tam Kỳ, Quảng Ngãi, Quy Nhơn, Tuy Hòa, Nha Trang.

Theo xu thế chung, khu vực ven biển sẽ là tâm điểm cho sự phát triển trong tương lai với sự gia tăng dân số, mở rộng các ngành công nghiệp, dịch vụ, du lịch và đô thị hóa. Hiện nay, Việt Nam có khoảng 80 khu lấn biển tại 19 tỉnh, thành phố ven

“Đô thị hóa nhanh chóng, tăng trưởng kinh tế và biến đổi khí hậu cũng đồng nghĩa với việc gia tăng rủi ro thiên tai trong tương lai. Ngày càng có nhiều dự án phát triển mới ở các khu vực ven biển trong những vùng có nguy cơ ngập lụt cao vì những nơi an toàn không còn đất trống”.

Bà Carolyn Turk - Giám đốc Quốc gia Ngân hàng Thế giới tại Việt Nam

“Để đạt được mục tiêu phát triển bền vững và có khả năng thích ứng với khí hậu cho các vùng ven biển của Việt Nam, chúng ta không thể bỏ qua những thách thức của các cú sốc thiên nhiên và biến đổi khí hậu. Chúng ta phải đầu tư để nâng cao khả năng thích ứng nếu muốn đạt được mục tiêu thịnh vượng kinh tế”.

Ông Trần Quang Hoài - Tổng cục trưởng Tổng cục Phòng chống thiên tai, Bộ NN&PTNT.

biển. Nhiều dự án lấn biển quy mô lớn đã và đang được thực hiện tại Hải Phòng, Quảng Ninh, TP.HCM, Kiên Giang...

Giải pháp này khẳng định thêm việc đầu tư, phát triển các đô thị ven biển của các tỉnh miền Trung đang đi đúng hướng. Tỉnh Bình Thuận hiện đã cho phép các nhà đầu tư có tiềm lực nghiên cứu, lập đồ án quy hoạch phát triển không gian đô thị phức hợp trên dải đất ven biển. UBND tỉnh Bình Thuận cũng đã phê duyệt nhiều đồ án quy hoạch xây dựng các khu vực ven biển từ xã Vĩnh Tân (huyện Tuy Phong) đến xã Tân Thắng (huyện Hàm Tân). TP Phan Thiết được xem là đô thị trung tâm của tỉnh, gồm 15 khu đô thị, như: khu dân cư Nguyễn Thông; khu trung tâm dịch vụ du lịch Hàm Tiến - Mũi Né; khu công viên - dịch vụ Hùng Vương; khu tái định cư kè sông Cà Ty...

Các khu đô thị này được mở ra ở rất nhiều khu vực ven biển quanh TP Phan Thiết, làm vệ tinh cho TP Phan Thiết. Ở Khánh Hòa, ngoài TP Nha Trang là đô thị trung tâm, 2 khu vực được chọn làm đô thị vệ tinh là Bắc bán đảo Cam Ranh với 45 dự án và thị xã Ninh Hòa với các khu đô thị ven biển thuộc các phường Ninh Thủy, Ninh Diêm, Ninh Hải. Ngoài ra, các khu vực ven biển khác như Cam Ranh, Vạn Ninh, Cam Lâm đang có tốc độ đô thị hóa cao cũng sẽ trở thành các đô thị vệ tinh.

Sau hơn 35 năm đổi mới, mở cửa và hội nhập quốc tế, các đô thị biển nước ta, nhất là các đô thị biển miền Trung đã có nhiều thay đổi về diện mạo kiến trúc theo hướng văn minh, hiện đại, đáp ứng yêu cầu phát triển du lịch nghỉ dưỡng và

kinh tế biển. Tuy nhiên, một số đô thị có tốc độ đô thị hóa nhanh mất kiểm soát, dẫn đến sự xuất hiện dày đặc các dự án khách sạn cao tầng sang trọng, khu du lịch nghỉ dưỡng resort, sân golf... hiện đại, tiện nghi ở các khu vực ven biển có bãi biển rộng, đẹp, chiếm lĩnh thô bạo không gian và cảnh quan thiên nhiên, lấn át di sản kiến trúc truyền thống, ảnh hưởng đến cuộc sống và hoạt động kinh tế của cư dân địa phương, gây khiếu kiện kéo dài làm mất an ninh xã hội và ảnh hưởng nghiêm trọng đến cảnh quan môi trường sinh thái ven biển.

Đô thị hóa nhanh đã có những ảnh hưởng đáng kể đến sự cân bằng sinh thái: Tài nguyên đất bị tận dụng khai thác để xây dựng đô thị, làm giảm diện tích cây xanh và mặt nước, gây ra úng ngập; nhu cầu nước phục vụ sinh hoạt, dịch vụ, sản xuất ngày càng tăng làm suy thoái nguồn tài nguyên nước... Tình trạng trên hiện vẫn xảy ra ở một số dự án kinh doanh bất động sản, vi phạm các quy định pháp luật về quy hoạch, xây dựng, kiến trúc và bảo vệ tài nguyên - môi trường biển.

Điều này trùng với đánh giá của Ngân hàng Thế giới tại Việt Nam, “đô thị hóa nhanh chóng, tăng trưởng kinh tế và biến đổi khí hậu cũng đồng nghĩa với việc gia tăng rủi ro thiên tai trong tương lai. Ngày càng có nhiều dự án phát triển mới ở các khu vực ven biển trong những vùng có nguy cơ ngập lụt cao vì những nơi an toàn không còn đất trống. Toàn bộ các khu dân cư được xây dựng trên những cồn cát dễ bị

TP Đồng Hới - Quảng Bình.

Bão số 13 (tháng 11/2020) gây xói lở bờ biển Đà Nẵng.

xói lở. Ở một số nơi, bờ biển đã lấn vào đất liền tới 300 mét, buộc hàng trăm hộ gia đình phải di dời và thay đổi sinh kế. Mặc dù những hiểm họa tự nhiên đã là nghiêm trọng, nhưng biến đổi khí hậu và áp lực của con người lên các hệ sinh thái tự nhiên càng làm gia tăng những nguy cơ này”.

Tuy nhiên, bất chấp các rủi ro về thiên tai, khu vực ven biển lại là nơi có nhiều ngành kinh tế phát triển mạnh, tạo công ăn việc làm cho một cộng đồng có quy mô dân số ngày càng tăng và đang trên đà đô thị hóa nhanh. Là nơi sinh sống của một nửa dân số cả nước, khu vực ven biển của Việt Nam đang phát triển nhanh chóng, tạo ra nhiều cơ hội việc làm về du lịch, nông nghiệp, công nghiệp và nhiều ngành khác, giúp duy trì sinh kế thịnh vượng, giảm tỷ lệ nghèo và tiếp tục thu hút nhiều người đến các khu vực này. Nếu có thể quản lý được rủi ro tự nhiên ngày càng tăng, vùng này có thể tiếp tục đóng vai trò là động lực mạnh mẽ thúc đẩy quá trình phát triển kinh tế - xã hội của Việt Nam.

Bà Carolyn Turk - Giám đốc Quốc gia Ngân hàng Thế giới tại Việt Nam, cũng chỉ ra rằng: “Nếu vẫn tiếp tục xu hướng phát triển kinh tế nhanh ở các khu vực có nguy cơ cao như hiện nay thì thiệt hại do thiên tai sẽ gia tăng. Đã đến lúc cần có cách tiếp cận mới nhằm cân bằng giữa rủi ro và cơ hội để các khu vực ven biển Việt Nam có thể tiếp tục là động lực tăng trưởng, đồng thời vẫn đảm bảo khả năng chống chịu với các cú sốc”.

Ngân hàng Thế giới tại Việt Nam cũng đã đưa ra một kế hoạch hành động cụ thể thuộc năm lĩnh vực chiến lược cần được triển khai khẩn trương và dứt khoát. Theo đó, cần cải thiện các công cụ dữ liệu và ra quyết định bằng cách xây dựng cơ sở dữ liệu thiên tai có thể truy cập công khai và hệ thống quản lý tài sản đối với các cơ sở hạ tầng quan trọng.

Cần nhắc yếu tố rủi ro trong quy hoạch phân vùng và không gian dựa trên thông tin sẵn có tốt nhất.

Tăng cường khả năng chống chịu của hệ thống cơ sở hạ tầng và dịch vụ công bằng cách nâng cấp các công trình này tại những khu vực dễ bị ảnh hưởng nhất và ít được bảo vệ, đồng thời cập nhật các tiêu chuẩn an toàn hiện có.

Tận dụng các giải pháp dựa trên tự nhiên bằng cách khai thác khả năng bảo vệ và đóng góp phát triển kinh tế của hệ sinh thái một cách có hệ thống.

Nâng cao năng lực phòng ngừa và ứng phó với thiên tai bằng cách nâng cấp hệ thống cảnh báo sớm, tăng cường năng lực ứng phó của địa phương, cải thiện mạng lưới an sinh xã hội và thực hiện phân bổ ngân sách rủi ro toàn diện.

Rõ ràng, những tác động tiêu cực của biến đổi khí hậu đến phát triển đô thị ở Việt Nam là tiềm tàng. Bởi thế, ngay từ bây giờ, các cấp chính quyền cần phải hành động ngay; các cơ quan nghiên cứu cần đưa ra những giải pháp, tư vấn khoa học để xây dựng các đô thị theo hướng thích ứng với sự biến đổi của khí hậu ngay trong tương lai gần.❖